

סימן ו [כב ע"ב - כג ע"א]

הקדמה

נחלקו רבי וחכמים אימתי נהגת ההלכה שחטאת אבודה מתה. לדעת חכמים ההלכה נהגת דווקא כאשר נמצאת החטאת לאחר שהתכפרו הבעלים. לדעת רבי ההלכה נהגת אף כאשר נמצאת החטאת לפני שהתכפרו הבעלים.

הגמרא מקשה שקיימת במשנתנו סתירה האם סוברת המשנה כרבי או כחכמים. ברישא נאמר: "המפריש חטאת ואבדה והקריב אחרת תחתיה ואחר כך נמצאת הראשונה, תמות". הרי שסוברת המשנה כדעת חכמים הסוברים שדין מיתה נהג רק כאשר נמצאה האבודה לאחר כפרה. לעומת זאת, במציעתא נאמר: "המפריש מעות לחטאת ואבדו והפריש מעות אחרות תחתיהן ולא הספיק ליקח חטאת מהן עד שנמצאות הראשונות, יביא מאלו ומאלו חטאת והשאר יפלו לנדבה". פירוש, אע"פ שהמעות נמצאו לפני שהתכפרו הבעלים יש עליהם דין מיתה [במעות מתבטאת המיתה ב'ילכו לים המלח'], וכדי שלא יחול עליהם דין מיתה אמרה המשנה 'יביא מאלו ומאלו חטאת'. הרי שסוברת המשנה כדעת רבי שדין מיתה נהג גם בחטאת שנמצאה לפני כפרה.

הגמרא נגשת לתרץ את הסתירה:

--- ראה בעמוד הבא ---

מקורות הלשונית

מקורות הלשון הראשונה: נוסח הדפוס וכל כתבי היד.

מקורות הלשון השניה: בראשונים: תוספות [העתיקו את פירוש רש"י על הלשון השניה, ואין לדעת בביורר איזו לשון הייתה כתובה לפניהם]; בעל הגליון המצוטט בשטמ"ק אות ד [לכאורה, וראה בהערות על השטמ"ק].

מקורות לשתי הלשוניות: בראשונים: רש"י, רגמ"ה, שטמ"ק אות ד.

לשון ראשונה

הניחא לרב הונא אמר רב⁴⁴⁸ דאמר רב הונא אמר רב⁴⁴⁹ הכל מודים שאם משך אחת והקריבה⁴⁵⁰ שהשניה⁴⁵¹ מתה הא נמי⁴⁵² משכחת לה כגון שמשך אחת מהן והקריב ודברי הכל, אלא לרבי אבא אמר רב דאמר⁴⁵³ הכל מודים במתכפר בשאינה אבודה שאבודה מתה על מה נחלקו במתכפר באבודה דרבי סבר מפריש לאיבוד⁴⁵⁴ כאבוד⁴⁵⁵ דמי ורבנן סברי לאו כאבוד דמי רישא סתם לן כרבנן סיפא⁴⁵⁶ סתם לן כרבי, אין רישא רבנן וסיפא רבי⁴⁵⁷.

לשון שניה⁴⁵⁸

הניחא לרב הונא אמר רב דאמר⁴⁵⁹ הכל מודים וכו' מתה בין כי נתכפר באבודה ובין שנתכפר בשאינה אבודה ההיא הטאת דפיישא מתה איכא למימר מאי הקריב הקריב לשהיטה מדעתו ואח"כ נמצאת הטאת האבודה ונתכפר בה הראשונה תמות ההיא ראשונה⁴⁶⁰ דהקריב מדעתו תמות ואיכא למימר אפילו רישא רבי היא, אלא לרבי אבא אמר רב דאמר הכל מודים שאם נתכפר בשאין אבודה דאבודה דפיישא⁴⁶¹ מתה על מה נחלקו על נתכפר באבודה דרבי סבר מפריש לאבוד⁴⁶² כאבוד דמי ורבנן סברי לאו כאבוד דמי גבי מעות נמי מפריש לאיבוד לאו כאבוד דמי⁴⁶³ ואע"ג דהביא מאלו ולא הביא מאלו⁴⁶⁴ מעות דפיישן יפלו לנדבה אלא פשיטא סופא רבי היא דאמר מפריש לאבוד כאבוד דמי רישא רבנן וכו' – וסיפא רבי, אין רישא רבנן וסיפא רבי⁴⁶⁵.

⁴⁴⁸ 'אמר רב' חסר: דפוס.

⁴⁴⁹ 'דאמר רב הונא אמר רב': דפוס. "דאמ'": פל, ו2, [ותואם למשפט המקביל בהמשך הפיסקה]. "דא' רב הונא": 11. חסר: מ.

⁴⁵⁰ 'משך אחת והקריבה', 'הקריב אחת': מ.

⁴⁵¹ 'שניה': ו1, מ.

⁴⁵² 'הא נמי' חסר: דפוס.

⁴⁵³ 'דאמר' חסר: מ [ותואם לגירסתו במשפט המקביל הקודם בתחילת הפיסקה, אך אינו מובן].

⁴⁵⁴ 'לאבוד': ו2. כך משמע גם ברש"י ובעי"ז ברגמ"ה.

⁴⁵⁵ 'כאיבוד' דפו"ח כאן ובסמוך. כעי"ז בפל, אך שם האות י כתובה בצורה מוזרה ויתכן שמדובר בהוספה או בניסיון מחיקה.

⁴⁵⁶ 'וסיפא': ו1, מ.

⁴⁵⁷ "אין... רבי": חסר בדפוס, כנראה בטה"ד.

⁴⁵⁸ בגוף הסימן נביא כי הלשון השניה נראית חסירה ולפני רש"י הייתה קיימת בנוסח מלא.

⁴⁵⁹ 'דאמר' חסר: שב.

⁴⁶⁰ 'תמות ההיא ראשונה' נשמט בשב בטעות הדומות.

⁴⁶¹ 'דפרשה': א2 [בטעות].

⁴⁶² 'לאיבוד': שא2 [כאן ובסמוך]. 'לאבודה': שב.

⁴⁶³ 'לאו כאבוד דמי' חסר: שא1. 'גבי... דמי' חסר: שב [אולי בטה"ד]. הנוסח המלא על פי שא2 וכן משמע ברש"י.

⁴⁶⁴ 'מאלו' חסר: שא2.

⁴⁶⁵ כך מסתבר להשלים.

פירוש הלשונות דעות רב הונא ור' אבא

מצטטת הסוגיה שתי שיטות המגבילות את מחלוקתם של רבי וחכמים.

רב הונא ור' אבא חידשו כי דברי חכמים נאמרו רק באופן מסויים וישנם אופנים אחרים שבהם מודים חכמים כי אף אם נמצאת החטאת לפני כפרה חל דין 'חטאת המתה'. לשיטת רב הונא חכמים מודים כי:

[א]. אם הבעלים לא נמלך בבית דין, הרי דין החטאת הנותרת למיתה בין אם היא החטאת הראשונה ובין אם היא החטאת השניה.

[ב]. אם נותרה החטאת האבודה הרי דינה למיתה, ודברי חכמים – שהחטאת רועה - נאמרו רק באופן שקרבה החטאת האבודה ונותרה החטאת שאינה אבודה. ר' אבא אינו מסכים לכלול הראשון של רב הונא לגבי בעלים שלא נמלך, אולם מסכים הוא לכלול השני של רב הונא כי אם החטאת האבודה עצמה נותרה מודים חכמים שדינה למיתה⁴⁶⁶.

ביאור המשנה לפי שתי הלשונות

סוגייתנו מבהירה כי לשיטת רב הונא ניתן ליישב את הסתירה בין הרישא למציעתא, אולם לשיטת ר' אבא אין דרך ליישב, ובעל כורחנו ננקוט כי אכן הרישא הינה כדעת חכמים והמציעתא הינה כדעת רבי.

קיים חילוק בין הלשונות לאיזה חלק מהמשנה מתייחסת הגמרא בתירוצה. **בלשון הראשונה** הגמרא אומרת כי לשיטת רב הונא יש ליישב את המציעתא כדעתם של חכמים, ולכן אין סתירה, אך לשיטתו של ר' אבא נפל התירוץ. **הלשון השניה** מסכימה לכל האמור בלשון הראשונה, אולם מוסיפה הלשון השניה כי לשיטתו של רב הונא יש ליישב גם את הרישא כדעתו של רבי, וממילא אין כלל סתירה במשנה. שכן, בין הרישא ובין המציעתא ניתנות להתפרש בין כדעת רבי ובין כדעת חכמים. אמנם לשיטת ר' אבא נפל כל התירוץ, ובעל כרחינו נאמר כי יש במשנה סתירה, הרישא כדעת חכמים והמציעתא כדעת רבי.

נפרט יותר. התירוץ שבלשון **הראשונה** עוסק במציעתא שנאמר בה: "המפריש מעות לחטאת ואבדו והפריש מעות אחרות תחתיהן ולא הספיק ליקח חטאת מהן עד שנמצאו הראשונות, יביא מאלו ומאלו חטאת והשאר יפלו לנדבה". משמעות הדברים הינה שאם יביא רק מאחד מצבורי המעות הרי חברו ילך לים המלח. מכך מובן כי בין אם נותרה החטאת האבודה ובין אם נותרה החטאת שאינה אבודה הרי דין הנותרת למיתה אע"פ שהאבודה נמצאה לפני שהתכפרו הבעלים, והרי זה לכאורה כדעת רבי ולא כדעת חכמים. דוחה הגמרא כי לשיטת רב הונא ניתן לתרץ שמדובר באדם שלא נמלך בבית דין, ולכן מודים חכמים שחל דין 'חטאת המתה' על המעות שאינן קרבות, אפילו אם האבודות נמצאו לפני שהתכפרו הבעלים, ולפיכך נפסק דינו שיביא מאלו ומאלו וכך לא יזדקק להוליך את אחד מצבורי המעות לים המלח. הדחיה הינה רק לפי שיטת רב הונא, אולם לפי שיטת ר' אבא בכל מקרה שהחטאת האבודה נמצאת לפני כפרה סוברים חכמים שאם התכפר באבודה דין החטאת שאינה אבודה לרעה, ואין אופן שידודו בו חכמים כי על כל אחת מן החטאות יכול לחול דין חטאת המתה.

הלשון השניה מסכימה לכל האמור. אכן, התירוץ שבלשון השניה עוסק גם ברישא של המשנה שנאמר בה: "המפריש חטאת ואבדה והקריב אחרת תחתיה ואחר כך נמצאת הראשונה, תמות", ובפשטות מפורש כאן כדעת חכמים הסוברים כי דין מיתה הינו דווקא כאשר החטאת נמצאת לאחר שכפרו הבעלים. דוחה התרצן כי ניתן לפרש תיבת 'הקריב' על מי שהקריב לשחיטה ועדיין לא שחט, ואזי נידון

⁴⁶⁶ רב הונא חידש אף הגבלה בדעת רבי: אם נותרה החטאת שאינה אבודה הרי דינה לרעה, ודברי רבי – שהחטאת תמות - נאמרו רק באופן שקרבה החטאת שאינה אבודה ונותרה החטאת האבודה. מאחר שצמצם רב הונא את מחלוקת התנאים באמרו שחכמים מודים לרבי ורבי מודה לחכמים עד שאין חטאת מסויימת שיחלקו בה התנאים, מסביר הוא שהמחלוקת הינה האם קיימת חובה להעדיף להקריב דווקא את החטאת האבודה ובכך להציל את החטאת הנותרת ממיתה.

ר' אבא חולק על הגבלתו של רב הונא ונוקט הוא כי לדעת רבי יש דין מיתה אף כאשר נותרה החטאת שאינה אבודה וסובר רבי 'מפריש לאבוד כאבוד דמי'.

הבעלים כ'אינו נמלך' ולשיטת רב הונא יהיה דין החטאת למיתה לכולי עלמא – בין אם נותרה החטאת האבודה ובין אם נותרה החטאת שאינה אבודה⁴⁶⁷.

חילופי נוסח בין מקורות הלשון השניה

הזכרנו כי בלשון השניה נאמר שלדעת רב הונא יש ליישב גם את חלקה הראשון של המשנה וגם את חלקה השני בין לפי דעת חכמים ובין לפי דעת רבי, ובנוסף נאמר בלשון השניה כי לפי שיטת ר' אבא בטל התירוץ לחלקה הראשון של המשנה ואף בטל התירוץ לחלקה השני של המשנה.

פירשנו את הלשון השניה על פי המבואר ברש"י. אמנם בנוסח שטמ"ק ובפירוש הרגמ"ה לא מצאנו את הדברים בשלימותם. במקורות אלו של הלשון השניה נאמר כי לפי שיטת רב הונא יש ליישב את חלקה הראשון של המשנה כדעת רבי, ואחר כך נאמר כי לפי שיטת ר' אבא אין אפשרות ליישב את חלקה השני של המשנה כדעת חכמים אלא כדעת רבי. לכאורה נראה לומר כי נוסח מקורות אלו מקוטע וכונתו כפי פירוש רש"י. אמנם, בפירוש רגמ"ה על דברי הגמרא 'הניחא לרב הונא' כתב: "סיפא דדייקין ילכו לים המלח אתיא כרבי". משמע כי הלשון השניה לא באה כלל לתרץ את חלקה השני של המשנה. לפירושו תמוה המשך הסוגיה המקשה על ר' אבא מכך שלשיטתו אין יישוב לחלקה השני של המשנה.

נפקא מינה בין הלשוניות

בלשון השניה התחדש חידוש גדול בשיטת רב הונא שבעלים אשר הקריב לשחיטה ולבסוף לא שחט מוגדר הוא כ'אינו נמלך', ואזי לכולי עלמא יחול דין מיתה על החטאת הנותרת בין אם נותרה החטאת האבודה ובין אם נותרה החטאת שאינה אבודה.

הרמב"ם פסק כרב הונא (פסוה"מ פ"ד ה"ג, פירוש המשנה מהדו"ב כאן)⁴⁶⁸, ולא הזכיר את חידושה של הלשון השניה.

⁴⁶⁷ לשון המשנה הינה "ואחר כך נמצאת הראשונה תמות", כאשר הפיסוק המקובל והפשוט הינו "ואחר כך נמצאת הראשונה, תמות". מדברי רש"י נראה כי אף התרצן שבלשון השניה מפסק כן, אלא שמפרש את התיבה 'תמות' אודות החטאת שתותר לבסוף, הראשונה או השניה. לעומת זאת, מנוסח הלשון השניה שברגמ"ה ובשטמ"ק מוכח כי התרצן שבלשון השניה מפסק "ואחר כך נמצאת, הראשונה תמות", ומפרש הוא כי 'הראשונה' הינה דווקא החטאת שאינה אבודה, שאפילו אם היא הנותרת חל עליה דין מיתה מחמת שלא נמלך. על שני הפירושים יש להקשות מהציר השני שברישא: "המפריש מעות לחטאתו ואבדו והקריב חטאת תחתיהם ואחר כך נמצאו המעות, יוליכם לים המלח". בציר זה וודאי נשנה דין המיתה דווקא כלפי החטאת האבודה [- המעות האבודים], ואין אפשרות לפרש כאן כפירושים הנזכרים, וצ"ע.

⁴⁶⁸ שלא כמהדו"ק שפסק בה כר' אבא.

סימך ז [כג ע"ב]

הקדמה

רב הונא ור' אבא חידשו הגבלות שונות לשיטתם של חכמים בדיני חטאת אבודה, הגמרא תברר האם ניתן להוכיח ממשנתנו שלא כדבריהם של רב הונא ור' אבא:

תנן המפריש חטאת ואבדה והקריב⁴⁶⁹ אחרת תחתיה תמות.

לשון ראשונה

טעמא דמשום⁴⁷⁰ דהקריב⁴⁷¹ הא לא הקריב⁴⁷² תרעה לא שנא מתכפר באבודה⁴⁷³ לא שנא מתכפר בשאינה אבודה לא שנא משך ולא שנא לא משך, תיובתא דתרוייהו. מילתא דפסיקא ליה⁴⁷⁴ קתני מילתא דלא פסיקא⁴⁷⁵ ליה לא קתני.

לשון שניה

הא נמצאת מעיקרא רועה. הניחא אי הקריב אבודה דשאיין אבודה רועה אלא אי הקריב שאיין אבודה ונשתיירה האבודה אמאי רועה, קסבר כי קתני דהקריב אבודה⁴⁷⁶ דשאיין אבודה רועה. אי הכי מאי איריא תני⁴⁷⁷ הקריב ואח"כ נמצאת [ו]מתה⁴⁷⁸ ניתני נמצאת מעיקרא, ההיא דלא פסיקא ליה לא תני הקריב ואח"כ נמצאת דפסיקא ליה תני.

מקורות הלשונית

מקורות הלשון הראשונה: נוסח הדפוס וכל כתבי היד.

מקורות לשתי הלשוניות: בראשונים: רש"י, רגמ"ה, שטמ"ק אות ג.

⁴⁶⁹ 'והקריב' חסר בדפוס ותיקנו בדפוס"ח על פי בה"ז.

⁴⁷⁰ 'דמשום' חסר: דפוס. 'משום': ו1. נוסח הדפוס או 11 מצויים בש"ס, ואילו נוסח שאר כתבי היד 'טעמא דמשום' נמצא לפנינו רק בב"ב יח ע"א. בפל הנוסח הראשון היה 'משום' ונוסף ד בין השיטין, יתכן שהמקן טעה והתכוון לתקן את התיבה הבאה בכתב היד שחסירה בה ד.

⁴⁷¹ 'דהקריבה': ו1. 'דקריבה': דפוס. 'הקריבה' פל [וראה הערה קודמת]. 'דהקריב': ו2, מ.

⁴⁷² 'הקריבה': דפוס, פל.

⁴⁷³ 'באבודה... מתכפר'. "ולא שנא שאינו מתכפר": מ, ונראה מוטעה.

⁴⁷⁴ 'ליה' חסר: מ, [וכן בסמוך].

⁴⁷⁵ 'דפסיקא... דלא פסיקא': על פי רש"י והדפוס. ברגמ"ה ובכתבי היד: 'דפשיטא... דלא פשיטא'. מחד גיסא נראה אפשרי שנוסח רש"י והדפוס הינם השפעה מהלשון השניה. מאידך, הביטוי המתאים יותר הינו 'פסיקא' ולא 'פשיטא', ראה עירובין יח ע"א ונדה סט ע"ב. החילוף הנוכחי קיים בצורה זהה בכל המקורות המקבילים בסימן הבא, מלבד רגמ"ה שלא העתיק שם את לשון הגמרא והותיר לנו לשער שכנראה גרס אף שם כגירסת כתבי היד 'פשיטא'.

⁴⁷⁶ 'האבודה': שא1.

⁴⁷⁷ 'דתני': שב.

⁴⁷⁸ התיקון בגליון כת"י שטמ"ק ב.

פירוש הלשוניות

פירוש הסוגיה

שנינו במשנתנו: "המפריש חטאת ואבדה והקריב אחרת תחתיה ואחר כך נמצאת הראשונה תמות". מדייקת הגמרא שאם נמצאה הראשונה לפני שהקריב חטאת אחרת לא חל בשום אופן דין מיתה, והרי זו הוכחה כי דברי חכמים נאמרו בכל אופן, שלא כדעותיהם של רב הונא ור' אבא. דוחה הגמרא כי אפשר להשאר בדעה שיש אופנים שבהם מודים חכמים כי חל דין מיתה אף אם נמצאה החטאת לפני כפרה, ומה שנקטה המשנה דוגמה שהחטאת נמצאת לאחר כפרה, הרי זה כדי לבחור דוגמה שבה אין חילוקים בין האופנים השונים אלא בכל אופן דין החטאת למיתה. ולא רצתה המשנה לנקוט דוגמה שהחטאת נמצאת לפני כפרה, מפני שבדוגמה זו הייתה צריכה המשנה לחלק בין אופנים שונים כפי שחידשו רב הונא ור' אבא.

ההבדל בין הלשוניות

בלשון הראשונה הובאו הקושיה והתירוץ בין על כללו של רב הונא לגבי בעלים שאינו נמלך ובין על כללם של רב הונא ור' אבא לגבי החטאת האבודה עצמה. **בלשון השניה** הובאו הקושיה והתירוץ רק על הכלל השני לגבי החטאת האבודה עצמה. נראה כי הלשון השניה עשתה כן בכוונה תחילה. שכן, ביחס לכלל השני הקושיה חזקה והתירוץ דחוק, ולעומת זאת ביחס לכלל הראשון התירוץ פשוט ומרווח ואפשר מראש לוותר על עצם הקושיה.

נבאר דברינו. הכלל הראשון שחידש רב הונא [ולא הסכים עמו ר' אבא] הינו כי חכמים מודים באופן שהבעלים לא נמלך. אין שום דוחק בתירוץ הטוען כי המשנה דיברה בציור שהבעלים כן נמלך. לעומת זאת, הכלל השני [שמוסכם על רב הונא ור' אבא] הינו כי באופן שנותרה החטאת האבודה מודים חכמים שחל דין מיתה ונחלקו רק באופן שנותרה החטאת שאינה אבודה. בפשטות, משנתנו מדברת על החטאת האבודה עצמה, ובכל זאת נקטה המשנה דוגמה שהחטאת האבודה נמצאה לאחר כפרה. כדי ליישב את הכלל השני דחק התרצן שנקטה המשנה דוגמה של חטאת שנמצאה לאחר כפרה משום שבדוגמה זו תמיד החטאת הנותרת היא החטאת האבודה אך הוא הדין אם נמצאה האבודה לפני שהתכפר הבעלים בחטאת אחרת. התירוץ הינו דחוק ומחמת כן ראתה הגמרא צורך להציע את העניין לפנינו כקושיה ותירוץ.

הסברנו את הלשון השניה לפי הנוסח המצוטט בשטמ"ק אות ג ובפירוש רגמ"ה. רגמ"ה עצמו פירש כי בלשון השניה הקושיה הינה על ר' אבא, ונראה כי כוונתו כדברינו שהקושיה הינה על עצם הכלל השני הטוען כי חכמים מודים באופן שנותרה החטאת האבודה. הכלל השני תקף בין לשיטת רב הונא ובין לשיטת ר' אבא, ונקט רגמ"ה בשמו של ר' אבא מפני שדבריו בעניין יותר מפורשים.

בפירוש רש"י נראה לכאורה שגרס באופן שונה, שכן כתב רש"י: "ל"א... והיינו הך אלא שלשון ירושלמי הוא". משמע כי הלשון השניה זהה בתוכנה ללשון הראשונה וכוללת קושיה אף על חילוקו הראשון של רב הונא. ואכן, רבינו הגר"א [שלא היו לפניו דברי רגמ"ה וגירסת השטמ"ק] שיחזר את הלשון השניה על פי פירוש רש"י, וגרס בקושיית הגמרא: "הניחא דקריב אבודה שאינה אבודה תרעה דמפריש לאיבוד לאו כאיבוד דמי, אלא אי קריב שאינה אבודה מתה, ולרב הונא הניחא אי נמלך בבית דין אלא אי משך מדעתו השניה מתה". אמנם, אחרי שיש בידינו את גירסת הלשון השניה על פי רגמ"ה והשטמ"ק ניתן לחילופין לשער כי באמת גם לגירסת רש"י קיים הפרש שבין הלשוניות, וכוונת רש"י הינה לומר שפירוש שתי הלשוניות דומה אך לא ממש שווה.

נפקא מינה בין הלשוניות

נראה כי אין כלל נפקא מינה לדינא בין הלשוניות.

סימן ה [כג ע"ב]

הקדמה

הסוגיה ממשיכה בנסיון להביא ראיה נגד חילוקיהם של רב הונא ור' אבא. כעת תקשה הגמרא מהמציעתא ששינון בה מספר פעמים 'יביא מאלו ומאלו'.

ואלו דברי הגמרא:

תנן המפריש מעות להטאת ואבדו והפריש אחרים תחתייהם ואחר כך נמצאו המעות⁴⁷⁹ יביא מאלו ומאלו הטאת והשאר יפלו לנדבה.

לשון ראשונה

טעמא דמתכפר מאלו ומאלו הא מאחד⁴⁸⁰ יוליכם לים המלח לא שנא מתכפר באבודה ולא שנא מתכפר בשאינה אבודה ולא שנא משך ולא שנא לא משך תיובתא דתרווייהו, הכא⁴⁸¹ נמי מילתא דפסיקא ליה קתני ומילתא דלא פסיקא⁴⁸² ליה לא קתני.

לשון שניה

הניחא דאם⁴⁸³ הביא משאין אבודין דאבודין ילכו לים המלח אלא אם הביא מאבודין שאין אבודין אמאי ילכו לים המלח קסבר ר' אבא כי קתני בהביא משאין אבודין דאבודין ילכו לים המלח. אי הכי מאי איריא דתני יביא מאלו ומאלו דהשאר⁴⁸⁴ יפלו לנדבה ניתני הביא מעות האבודין דשאין אבודין יפלו לנדבה וכ"ש הביא מאלו ומאלו ההוא דפסיקא ליה [קתני]⁴⁸⁵ וכו'.

מקורות הלשוניות

מקורות הלשון הראשונה: נוסח הדפוס. בראשונים: רש"י, תוס', גליון רש"י (שטמ"ק אות ז). בכתבי היד: כל כתבי היד.

מקורות לשתי הלשוניות: בראשונים: רגמ"ה, שטמ"ק אות ו.

⁴⁷⁹ "ואח"כ נמצאו המעות". "ולא הספיק ליקח בהן חטאת עד שנמצאו הראשונות": מ [כמו במשנה].
⁴⁸⁰ 'מאחד'. בכתבי היד לא ברור ההבדל בין דל"ת לר"י ש ונראה שכתוב כאן 'מאחר', אולם וודאי נכונה גירסת הדפוס 'מאחד'.
⁴⁸¹ 'הא': מ.
⁴⁸² ראה הערה 475.
⁴⁸³ 'אם': שב. באמת ליתא בש"ס הביטוי 'הניחא ד...'. הביטוי 'הניחא' בין כה אינו רווח במשמעות הנוכחית, וכמעט תמיד מופיע ביחס לשיטה מסויימת: 'הניחא לפלוני', 'הניחא למ"ד...', 'הניחא אי סבר...'. כאן לכאורה היה מתאים יותר הביטוי 'בשלמא', אם כי אחרי הביטוי 'בשלמא' רגיל להופיע טעם והסבר וכאן אין הגמרא מסבירה מאומה.
⁴⁸⁴ 'והשאר': שב [כמו במשנה].

⁴⁸⁵ שב.

פירוש הלשונות פירוש דברי הגמרא

משנתנו מצירת מספר אופנים שנמצאים ביד הבעלים דמיהן של שתי חטאות על ידי שאבדה אחת מהן והפרישו שניה במקומה. [דמי חטאת היינו כגון שהפריש בהמה ונעשית בעלת מום ופדה אותה או כשהפריש מעות]. בכל האופנים פוסקת המשנה: "יביא מאלו ומאלו חטאת והשאר יפלו לנדבה". מדייקת הגמרא כי אם הביא רק מאחד מן ציבורי המעות הרי חל על השני דין מיתה וילך לים המלח. הדיוק מראה שלא כדבריהם של רב הונא ור' אבא הנוקטים [אליבא דרבנן] כי קיימים אופנים שבהם לא חל דין מיתה על דמי החטאת הנותרים אלא יפלו לנדבה⁴⁸⁶.

מתרצת הגמרא כי המשנה נקטה 'יביא מאלו ומאלו' משום שבדוגמה זו אין חילוק בין אופן לאופן אלא בכל אופן לא חל דין מיתה. מה שאין כן אם היתה המשנה נוקטת שיביא רק מאחד מציבורי המעות הרי הייתה צריכה לחלק באלו אופנים חל דין מיתה ובאלו אופנים לא חל דין מיתה.

ההבדל בין הלשונות

קיים הבדל בין שתי הלשונות הנוכחיות בדומה להבדל שהובא בסימן הקודם בין שתי הלשונות. הלשון הראשונה מציגה את הקושיה בין על דברי רב הונא ובין על דברי ר' אבא. הלשון השנייה מציגה את הקושיה רק על החילוק בין נותרה האבודה לבין נותרה החטאת שאינה אבודה, ובתירוץ של הלשון השנייה מפורש כי הקושיה הייתה על ר' אבא. נראה כי הלשון השנייה עשתה כן בכוונה תחילה. שכן, ביחס לדברי רב הונא התירוץ פשוט שיתכן להסביר כי משנתנו דיברה באופן שהבעלים לא נמלך ולכן הדין הוא 'יביא מאלו ומאלו' ולולי זאת יחול דין מיתה על המעות הנותרות ויצטרך להוליכן לים המלח, ולא ראתה הלשון השנייה צורך להציג את העניין כקושיה ותירוץ. מה שאין כן ביחס לדברי ר' אבא הקושיה חזקה מאד, שהרי לשיטתנו לעולם אין הדין האמיתי 'יביא מאלו ומאלו' אלא יכול הבעלים להביא רק מן האבודה ודמי החטאת שאינה אבודה יפלו לנדבה. רק בדוחק גדול תירצה הגמרא שהמשנה נקטה 'יביא מאלו ומאלו' משום שזה אופן שבו תמיד יפלו המעות הנותרים לנדבה. התירוץ דחוק עד כדי כך שהסוגיה בעמוד א לא הסכימה לקבלו [כפי שהעירו תוס'], ומחמת כן היה צורך אף ללשון השנייה להציג את העניין כקושיה ותירוץ.

יתר על כן. המקשן שבלשון הראשונה סבור כי החלק השני שבמשנתנו מוכיח כי בכל אופן דין החטאת הנותרת למיתה, ומחמת כן הקשה בין על רב הונא ובין על ר' אבא. יש לתמוה על סגנון הקושיה, שהלא אם אכן כך משמע מהמשנה, הרי גם ללא דברי רב הונא ור' אבא ניתן להקשות מן הרישא של משנתנו עצמה אשר משמע בה כי יש אופנים שבהם דין החטאת הנותרת לרעה, [וזו קושיית הגמרא בסוגיה הקודמת]. לפיכך הקשתה הלשון השנייה רק על דברי ר' אבא, וכוונת המקשן הינה להוכיח כרב הונא ולא כר' אבא. עניין זה עצמו הוא המבואר בסוגיה הקודמת: 'הניחא לרב הונא...!', אלא שתירוץ הגמרא כאן שונה כפי שכתבו תוס'.

נפקא מינה בין הלשונות

נראה כי אין כלל נפקא מינה לדינא בין הלשונות.

⁴⁸⁶ הקושיה הנוכחית הפוכה מקושיית הגמרא הקודמת: בקושיה הקודמת רצתה הגמרא להוכיח כי לשיטת חכמים אם נמצאת החטאת או דמיה לפני כפרה אזי בכל אופן לא חל דין מיתה, בקושיה הנוכחית רוצה הגמרא להוכיח כי אם נמצאת החטאת או דמיה לפני כפרה אזי בכל אופן חל דין מיתה.

סימן ט [כג ע"ב]

הקדמה

חידש ר' אמי: "המפריש שני ציבורי מעות לאחריות מתכפר באחד מהן ושני יפלו לנדבה". הגמרא תדון כעת לפי איזו שיטה הוצרך ר' אמי לחדש את חידושו.

ואלו דברי הגמרא:

אליבא דמאן:

לשון ראשונה

אילימא אליבא⁴⁸⁷ דרבי פשיטא דיפלו לנדבה⁴⁸⁸ ע"כ לא קאמר רבי⁴⁸⁹ אלא במפריש לאבוד אבל לאחריות⁴⁹⁰ מודה, ואלא אליבא דרבנן פשיטא⁴⁹¹ דיפלו לנדבה קל וחומר השתא מפריש לאיבוד אמור רבנן לאו כאיבוד דמי לאחריות⁴⁹² מיבעיא.

לשון שניה

אילימא אליבא דרבנן [השתא]⁴⁹³ יש לומר אבודה בשעת הפרשה רועה שני צבורי מעות לא כ"ש, ואלא לרבי ע"כ לא קאמר רבי אלא אבודה בשעת הפרשה אבל שני צבורי מעות לא.

ואלא⁴⁹⁴ אליבא דרבי שמעון איצטריכא ליה מהו דתימא לית ליה לרבי שמעון נדבה⁴⁹⁵ קא משמע לן דאית ליה נדבה.

מקורות הלשונות

מקורות הלשון הראשונה: נוסח הדפוס. בראשונים: תוס'. בכתבי היד: כל כתבי היד.

מקורות לשתי הלשונות: בראשונים: רגמ"ה, שטמ"ק אות ח.

⁴⁸⁷ 'אליבא' חסר: ו1, מ [כנראה מחמת הדמיון 'אילימא' – 'אליבא'].

⁴⁸⁸ 'לנדבה'. 'דמיו': מ.

⁴⁸⁹ 'רבי' חסר: מ.

⁴⁹⁰ 'לאחריות'. 'במפריש לאחריות': מ.

⁴⁹¹ נוסף 'ליה': דפוס.

⁴⁹² 'לאחריות'. 'מפריש לאחריות': מ.

⁴⁹³ תיקון הדפוס.

⁴⁹⁴ 'אלא': מ, וכן מסתבר.

⁴⁹⁵ "לית ליה לר"ש נדבה". "לית ליה נדבה לר"ש": פל וכע"ז 1. "לית ליה לר"ש": 2. "לר"ש לית ליה נדבה": מ.

פירוש הלשונות

פירוש שתי הלשונות שווה. הגמרא טוענת כי דברי ר' אמי מובנים מאליהם בין לשיטת חכמים ובין לשיטת רבי ואין צורך לאמרם. לפיכך מסיקה הגמרא כי דברי ר' אמי הוצרכו לפי שיטת ר' שמעון הסובר שבאופנים רבים דין החטאת הנותרת למיתה ולא לרעה, ובכל זאת מודה הוא כי במפריש שני ציבורי מעות לאחריות הרי דין המעות הנותרים שיפלו לנדבה.

לעניין עצם הנידון בסוגייתנו אין בין שתי הלשונות אלא חילוף סדר האם להקדים לדון בדברי חכמים או בדברי רבי, ובסמוך תתבאר ה'נפקא מינה' בין הלשונות.

יש לציין כי בפירוש רגמ"ה מוצגים חלקי הסוגיה בסדר שונה. בתחילה מובא הדיון בדברי חכמים בנוסח הלשון הראשונה, אחר כך מובא הדיון בדברי חכמים בנוסח הלשון השניה, ולבסוף מובא הדיון בדברי רבי בנוסח הלשון הראשונה. נוסח הלשון השניה לגבי הדיון בדברי רבי אינו מוזכר כלל, ויתכן כי רגמ"ה גרסו אלא שלא ראה צורך לפרשו.

נפקא מינה בין הלשונות

קיים הבדל משמעותי בין הלשונות כיצד לצטט את דבריהם של חכמים ורבי. **בלשון הראשונה** מוזכר שנחלקו חכמים ורבי לגבי 'מפריש לאיבוד', **בלשון השניה** מוזכר כי נחלקו חכמים ורבי לגבי 'אבודה בשעת הפרשה'. בסוגיה הקודמת הובא כי לדעת ר' אבא מחלוקתם של חכמים ורבי היא לגבי 'מפריש לאיבוד', ואף שיטת רב הונא דומה לכך, וסוברים ר' אבא ורב הונא כי אם נותרה החטאת שהייתה 'אבודה בשעת הפרשה' הרי לכולי עלמא דינה למיתה. תוס' לעיל (כב ע"ב ד"ה אפי') כתבו כי ישנן סוגיות אחרות בש"ס החולקות על דברי ר' אבא וסוברים שחכמים מקילים אף בחטאת 'אבודה בשעת הפרשה'. שינוי הניסוח שבין הלשונות מהווה מחלוקת הלכתית האם סוגייתנו סוברת כר' אבא או חולקת על דבריו.

שינוי הניסוח העקרוני שבין שתי הלשונות מושך אחריו חילוף סגנון בתיאור המקרה הנידון בסוגיה: **בלשון הראשונה** הוזכר כי פשוט שחכמים ורבי סוברים את דינו של ר' אמי באחריות, **בלשון השניה** הוזכר כי פשוט שחכמים ורבי סוברים את דינו של ר' אמי בשני ציבורי מעות. 'אחריות' הינו גדר הדין ואילו 'שני ציבורי מעות' הינו ציור המציאות. נראה לבאר כי הלשון הראשונה שהזכירה גדר *דין* של 'מפריש לאיבוד' הקבילה לכך *גדר דין* של 'אחריות', וכניגוד לכך, הלשון השניה שהזכירה *ציור* של 'אבודה בשעת הפרשה' הקבילה לכך *ציור* של 'שני ציבורי מעות'.

המשך הסוגיה

בעמוד הבא קיימים מספר חילופי נוסחאות השייכים לענייננו וממשיכים את המחלוקת שבין הלשונות:

- א. בדיון בדברי ר' הושעיא הלשון הראשונה מזכירה כי דברי חכמים נאמרו לגבי 'מפריש לאיבוד' והלשון השניה מזכירה כי דברי חכמים נאמרו לגבי 'אבודה בשעת הפרשה'. אף חילוף הסגנון 'באחריות' / 'בשני ציבורי מעות' ממשיך באופן מקביל: 'באחריות' / 'שתי חטאות לאחריות'⁴⁹⁶.
- ב. בראיה משעירי יום הכיפורים ממשיך חילוף הסגנון בין הלשונות 'באחריות' / 'שתי חטאות לאחריות'⁴⁹⁷.
- ג. בדחיית הראיה מוסיף השטמ"ק (אות י) תיבות המתאימות רק ללשון הראשונה: "והוא לה כמפריש לאיבוד וכל המפריש לאבוד כאבוד דמי".

לסיום יש להפנות לברייתא של רב שימי בר זירי בעמוד הבא ולסוגיה שעליה המשתמשות בביטוי 'אב[ו]דה בשעת כפרה' ולכאורה משמע מכך דלא כר' אבא. וראה עוד בסימן הבא סעיף 'הלשונות ברש"י השייך לענייננו.

⁴⁹⁶ מקורות הלשון הראשונה: נוסח הדפוס וכל כתבי היד.

מקורות לשתי הלשונות: בראשונים: שטמ"ק אות ב ואות ד. (השטמ"ק פיצל את הלשון השניה לשני חלקים, אך נראה כי הכל המשכו של עניין אחד).

⁴⁹⁷ מקורות הלשון הראשונה: נוסח הדפוס. בראשונים: תוס', שטמ"ק אות ח בשם תוס' חיצוניות וגליון.

מקורות לשתי הלשונות: שטמ"ק אות ט בשם ס"י.